

Gerhard Durlacher

Maria és Lena*

„**L**nkább ne is nézz ide”, mondja Maria, és csípőjét anyám csípőjéhez szorítva elállja előlem a kilátást.

Lábujjhegyre állva és a nyakamat nyújtogatva a köztük nyíló ovális résben mégis meglátom, mi történt. A sárgaréz rács mögött, a kalicka alján az elegben apró sárga tollkúpac fekszik görcsbe rándult, égnek meredő lábakkal.

Egy szó sem jön ki a számon, könnycseppek csiklandozzák arcomat, melyek mintha nem is az enyéme lennének.

Aztán szétnyílik testük védőfala, és látom, érintetlen a gondjaimra bízott két, víznek és madáreleségnek szolgáló porcelántálka. Azt tudom, mit jelent betegnek lenni, de hogy a halál nem gyógyul, Mariának kell könnyes szemmel elmagyaráznia. Anyám a hajamat simogatja. Vörös a szeme és az orra, és nagyon náthásan cseng a hangja, amikor vigasztal.

Maria szárítja fel a könnyeimet azzal, hogy megígéri, igazi temetést rendezünk Hänselnek, szép helyen, egy hárs alatt, ahogy illik. A varrószobában fekete bársony- és gyapjúdarabokat keres, anyám talál egy szép nagy szivarosdobozt, aminek még friss fa- és dohányszaga van, én pedig, hogy Hänsel ne maradjon pajtás nélkül, a legszebb madarat színezgetem rajzfüzetemben. Bársonyágya a fehér márvány konyhaasztalon áll, és Maria gyengéd, óvatos mozdulatokkal helyezi bele a sárgácska testet, a rajzommal együtt.

Fekete juhászkutyám, Senta ma nem jöhet velünk, és megérti, miért nem, mikor az előszobában, kosara előtt guggolva elmesélem neki.

Maria e komoly sétához vékony fekete kabátot vett a dirndlijére, és a piros cseresznyékkal díszített nagy kalap is előkelően simul selymes barna hajához, amit néha én fonhatok be neki. Jobb kezébe csimpaszkodom erősen, bal kezében az apró koporsót tartja maga előtt.

A Murg háborgó, vad vize mellett a Gyógyszálló

parkjának irányába megyünk, de az Ivócsarnok hatalmas festményeit elkerüljük, mert mindkettőnk szerint nagyon ijesztőek és hátborzongatóak.

Bottal járó idős emberek, akik meg-megállva teszik meg az utat a meleg vizű forrás épülete mögött magasodó dombra, a Michaelsberge, baktatnak el komótosan mellettünk.

Kétszer is kíváncsian állítanak meg minket ránkarcos arcú, nyakukban fekete bársonyon függőt viselő hölgyek. Maria elmondja nekik, mi járatban vagyunk, és ők bólogatva engednek utunkra.

Kifulladásra nézünk vissza a domb tetejéről. Maria megmutatja a házunkat, messze alattunk a völgyben, és azt mondja, hogy anya éppen minket kémlel. Megtörli homlokomat zsebkendőjével, aminek Kölnisch Wasser-szaga van.

A Michaelsberg tetején, a vén hársak alatt, titokzatoskodva egy szép helyet keresünk. Maria előveszi kabátzsebéből a homokozólapátomat, egymást váltva ássuk a kis gödröt egy bokor árnyékában, egy olyan helyen, amelyet senki sem ismer.

Hänsel koporsója pont belefér, és amikor a ládikát belepi a föld, megértem, hogy már soha többé nem látom a madaramat. Könnyek szöknek a szemembe, és könnyeim fátyolán át Maria szemét is könnyesnek látom.

Két ágacskát helyez kereszt alakban a földkupacra, aztán még földes keze közé szorítja fejem, homlokon csókol, és szelíden azt mondja: 'Gott beschütze Dich, Gerdl'.

Szavaitól kimondhatatlan szomorúság tör rám anélkül, hogy pontosan tudnám az okát. Hatalmas csuklás szorul mellkasomba és torkomba, és amikor hazaérve rekedt a hangom, anyám megkérdi, nem fáztam-e meg a hegyen.

A következő napok szürke esőfelhők, melyekből néhány féligértett mondat szemerkél. Mariának a Gestapóhoz kell mennie, szüleinél megjelentek a

* A fordítás alapjául szolgáló kiadás: G. L. Durlacher: Drenkeling. Kinderjaren in het Derde Rijk. Meulenhoff, Amsterdam, 1987. A könyv nemsokára megjelenik a Széphalom Könyvműhely gondozásában.

barnaingesek, gonosz emberekről beszél nekünk az asztalnál, akik csúfolták és fenyegették. Gombóccal a torkában olvassa fel apja egyik levelét. Arra kéri, hogy menjen haza. Maria maradni akar. Anyám telesírt zsebkendőt tart a kezében. Apám veszélyt sejt, és néha akadozik a beszéde. Maria féltelme reszket bennem is. Átölelem a nyakát, hogy magunknál tartsam.

Nagyon sokat gondol majd rám, Sentára és a szüleimre. Gyakran ír majd, ígéri suttogva, és nemsokára elmúlik a rossz világ.

Másnap reggel, amikor észrevétlenül kilopódzom az ágyból, két hatalmas fakeretes, réz zárás, rozsdabarna Mädlerkoffert látok az előszobában. Mezteláb, még hálóingben tapogatom meg a baljós tárgyakat, és érzem, milyen nehezek. Bár az eszemmel tudom, hiába minden, remélem, hogy a kofferek nem férnek majd be az autóba, hogy Maria meggondolja magát, és nevetve így szól: 'Maradok'. Csak az jár a fejemben: Oh bleib' bei mir und geh' nicht fort!

Vidáman süt a nyári nap, amikor Maria apám mellett ül az autóban. A kofferek a hátsó ülésen. Rájuk vetve vékony fekete kabátja és a cseresznyés kalap. Rám mosolyog könnyei fátyolán át, és én integetek, csak integetek, míg el nem merül bánatom tavában.

Maria nélkül kihalt és barátságatlan a ház. A hatalmas sötét bútorok szigorúan néznek rám, a hangversenyzongora feketén és érinthetetlenül csillog.

A nehéz zöld porszívó, amelyet anyám után viszek, morog és nyüszít. A nagy vörös fejkendő sem tudja megakadályozni, hogy néha kihevült arcába ne hulljon egy tincs, amit a kézfejjével próbál elhessegetni. Nem sokat beszél takarítás közben, és később, a konyhában sincs ez másképp. Senta szomorúan lógatja a farkát, még akkor is, amikor velünk jöhet bevásárolni. Apró ősz nagymamám hosszú fekete ruhájában és horgolt vállkendőjében mindennap órákat tölt az új pedálos varrógép mellett a bizonytalanul ingó csíptetővel az orrán, ruhákat javít vagy alakít át, melyeket úgy kell felpróbálnom, hogy még bennük vannak a szűrős gombostűk. Maria távozása óta végleg hozzánk költözött, és sötétzöldre és barnára tapétáztatta a szobát. Az a sarok, ahol a nagy mahagóniagy áll, olyan, mint egy odú. A Kölnisch Wasser és a mezei virágok friss illatát kiszorította a valériáncseppek és a kámforspiritusz szaga.

Reggelente és késő délutánonként néha látom, hogy imákat olvas fel egy könyvből. Ilyenkor az ablaktalan keleti falnál bólogat és hajlong, és nem felel, ha kérdezek vagy mondok valamit.

Ha esik az eső és unatkozom otthon, elengedem a szobájában felhúzó vonatokat, vagy barna teveszőr takaróiból és két székből építkező kuckót magamnak. Ilyenkor elzászi ifjúságáról mesél, azokról az évekről, amikor divattervezést tanult Strassburgban, Edward bátyjáról Metzben, akinek nedves ősz bajsza van és keménykalapja, és aki olyan bátor volt Verdunnél, azokról a fivéreiről és nővéreiről, akik még élnek a biztonságos Franciaországban, és szülőfalujáról Kehl közelében, amelyet unalmas vasárnapi látogatásainkról ismerek.

Szombatonként még tovább imádkozik, mint máskor, és fehér csipkegalléros zsabós ünnepi ruhája van rajta. A zsinagógába nem akar eljárni, mert többé nem mer lemenni az utcára, ahol nácikkal találkozhat.

Beköltözése megváltoztatta a péntek estéket. Az ezüst gyertyatartók, melyek még anya apjáié voltak, tükröfényes fehér damaszt asztalterítőn állnak. Az aranysegélyes Rosenthal étkezéslet, amely eddig mindig a tálalószekrény mélyén hevert, úgy csillog a nagy selyem lámpabura fényében, mintha újjávarázsolták volna. Nagymama megáldja a gyertyákat, elmormol egy imát, és a gyertya fölé tartja kezét, mintha melegedni szeretne. Apán a fekete Eden-kalap, rajtam a simléderes gyapjútopp, amelyben kényelmetlenül érzem magam. Mindnyájan ünneplőben. Mikor a tányérok előtt állunk, apa énekel, és miközben egy csipetnyi sóval eszem egy falatot a kalácsból és egy korty bort iszom a régi horpadt, ezüst kehelyből, érthetetlen héber szavakat kell elismételnem.

A tyúkhúsleves után anya barna, néha zöld szőszban hatalmas pontyot hoz be egy tálon a konyhából. Ki nem állhatom, de nagymamám iránti udvariasságból, aki büszke az alkotására, mégis meg kell kóstolnom.

Jacob bácsikám, nagymama kedvenc testvére a péntek esti vendég asztalunknál, aki néha fél halat is megesszik egymaga. Jacob szegény, és egyfolytában a reumájára panaszkodik, meg a pénzről beszél. Néha ő vezeti a hálaadó imádságot, ami olyan hosszúra nyúlik, hogy szüleim és én ásítunk az unalomtól.

Mikor a vacsora zárását nyugtalanul és úzötten apámnak engedi át, és előveszi a mellényzsebéből

vastag zsebóráját, majd idegesen többször fel- és visszakattintja a fedelét, már tudom, mi következik az evés után. A Bayreuth varázsszóra mindenki elnémul. Jacob bácsi és apám nehéz foteleket húznak a rádiószekrény elé, amelyen az új Blaupunkt Superhet áll, és nemsokára brabanti Elsa, a valkűrök vagy a mesterdalnokok dübörögnek át az ebédlőn. Bácsikám egyik kezét füle mögé tartva ül a hangszóró előtt, mint aki egy hangot se szeretne elmulasztani, és az asztalbontással járó minden zajra, ajtónyitódásra vagy elsuttogott szóra mérges pisszegéssel válaszol. Házi istenünk Wagner, kinek bronzplakettje a hangversenyzongorán áll.

Néhány nappal azután, hogy apám üzleti útra indult, nagymama ágynak esik.

Roos doktor, az idős házi orvos, akinek csillogó húsvétitójás-feje és hatalmas vörös keze van, mellyel egyszer már fájdalmat okozott nekem, mikor rendelőjében megnyomogatta a hasamat, orra hegyén az aranykeretes szemüveggel nagyon sokáig van benn nála. Távozóban túl erősen csíp az arcomba, és azt mondja, nem szabad zavarnom nagymamát.

Reményem, hogy néhány vidám napot tölthetek együtt anyával, nyomban szertefoszlik, amikor látom, hogy nagymamának minduntalan szüksége van rá. Ha felültetjük, feküdni szeretne, ha fekszik, ülni volna kedve, vagy vizet, levest, esetleg kávét kér egy szájas kancsóból, és a zörgő hófehér ágytálat is folyton hozni-vinni kell.

Segítek a portörlésben, de ha valamit rosszul csinállok, dühösen förmed rám. Anya szomorú és rosszkedvű, én magányos és ingerlékeny vagyok.

Rózsaszín gyapjú hálókabátjában a betegágya lángmintázatú háttámlájánál felpolcolt vastag tollpárnák közt trónol nagymamám. Haja, melyet anya minden reggel kifésül és megigazgat, kócosan lóg. Új hálóköntöst horgol magának, mintha arra készülné, hogy még hosszú ideig fogja nyomni az ágyat. Gyakran panaszkodik és sokat, pedig szemmel láthatóan napról napra jobban van.

Csak ritkán hagyja el az ágyat, és veszekszik a doktorral, amikor az próbálja rábírní, hogy keljen fel. Megint szobája szőnyegén játszom kisvasutammal, meccanóval vagy a nemrég kapott Mickey Mouse-zal, amelyik, ha az apró kulccsal felhúrom a hátán, kaszál a karjával és megy. Ha felkapják, fekete tappancsai a levegőt tapossák, ingatja a fejét, és sebesebben zakatol, mint a varrógép. Ha pe-

dig a tenyeredbe rejtéd, akkor olyan, mintha élne, és menekülni próbál.

Nagymamám úgy alszik puha fehér paplana alatt, mint Piroska nagymamája.

Huzata lankáin szabadon engedem Mickey Mouse-omat. Kinyitja szemét, amely lassan elkerekedik a csodálkozástól; mondani akar valamit, de csak rekedt kukorékolás jön ki fogatlan csecsemőszáján, hátrahanyatlik, és vadul játék állatom felé kap. Anyám nevét csikorogja, mire én, megzavarodva, ijedten és dühösen elkapom és a fejére rakom mozgó állatomat. Lassan gabalyodik bele ősz tincseibe, miközben a sikitás változatlan erővel hallatszik.

Egy világ dől össze, mikor anyámnak egy ollóval kell kiszabadítania az ősz gubancból a rángatózó Mickey Mouse-t. Nagymamám lélegzet után kapkodva azt sziszegi, hogy 'mázmér' vagyok, maga az ördög, és megesküszik, hogy ezért még szorulok. Anyámnak inkább sírni volna kedve, mint nevetni. Csitítgatni próbálja, valériánt csepegtet egy vizespohárba, és kiküld a szobából.

Elszontyolodva a szomorúságtól és a fájdalomtól a kiadós verés után, amit apámtól kaptam, ezen az estén éhesen és zúgó fejjel fekszem ágyamban. Az étkezésközben tompán áthallatszik apám kiabálása, anyám sikoltozik és sír, hogy egyedül, Maria nélkül, nem bírja el ezt a terhet.

Pár nappal később sietünk haza a bevásárlásból. Anya új segítője, Lena jön bemutatkozni. Szívem hevesen kalimpál a türelmetlenségtől és a kíváncsiságtól. A lépcsőház kapuja résnyire nyitva. Már lent hallom Senta izgatott ugatását.

Eleresztem anya kezét, és a sima kőlépcsőn előrohannok első emeleti lakásunkhoz, de rögtön lelassítom a lépteimet, mikor a lépcsőfordulóból látom, amint nagyot dobbant mázsás, fekete, fűzős cipőjével, hogy kushadjon a kutya.

Már mellette állunk, amikor végre észrevesz minket. A fehér bejárati ajtó apró üvegablakai mögött látszik a már csak halkán nyüszítő juhászku-tya orra.

Mielőtt köszönné és bemutatkozna, ránk mordul, hogy fogjuk le a kutyát, ha nyílik az ajtó.

Anya idegesen dugja a kulcsot a zárba, és szigorúan a kosarához utasítja Sentát. Senta bizalmatlanul és éberén figyel helyéről az új segítséget.

Mikor meg kell ráznom Lena hatalmas bíbor-színű kezét, mély közösséget érzek a kutyával. Hát-

borzongató ez a hegyes orrú, fakó szemű, szüros tekintetű nagy lompos nő. Az őszes barna haj nyakánál vastag kontyba fogva, melyből tűk meredeznek, az állán éktelenkedő szőrszálakról nem tudom levenni a szemem. Anya is megrémült tőle, érzem, és beleegyeznek, hogy Lena rögtön munkához lásson. Nádkofferéből hatalmas barna kötényt vesz elő, pár szót vakkant csak, aztán olyan hévvel sikál és törli a port, mintha az övé lenne a ház.

Anya főz, és egy pillanatra sem mozdulna el a tűzhely mellől. Amikor az asztal körül ülünk, apám halkán valami olyasmit rebeg, mennyire örül, hogy az a 'teremtés' szívesebben eszik egyedül a konyhában. Nálunk mostanában mindenki sustorog, mert Lena mindig az ajtónál sündörög. Hogy a nagyok is csinálnak ilyet, nem is hiszem el, míg a saját szememmel nem látom, milyen gyorsan robog el az előszobán át, mikor apa hirtelen felrántja az ajtót.

Kemény szavak hangzanak el a konyhában, a sugdolózás marad. Hétköznap nagymama csak ritkán bújik elő a szobájából, s olyankor szótlánul csoszog el Lena mellett.

Lassan megenyhül irántam. Az ágya előtt álló székeken vagy a varrógép mellett, amely újra surrog néha, önti ki egymásnak szívét a család. Mintha egy sárkány járná be házunkat, akivel egyedül apám mer szembeszállni.

Amikor meglátom, hogy a kövér parasztasszonyok hosszúkás kék szilvával teli kosarakkal állnak a Székesegyház mögötti téren, már tudom, hogy anyám sütni fog. Szögletes sütőlapokon, mint a tetőcserepek, félbevágva kimagozott szilvák sorakoznak egymás mellett a tészta; fahéjas cukorral szórja meg őket, és kevéske tejszínt önt rájuk. Ügyesen és nagy élvezettel csinálja.

Még meleg és olvadozik a gyümölcslepény, mikor megkóstolhatjuk az első darabokat. Lena már-már barátságosan néz ránk, miközben dupla adagot töm a szájába.

Nagyobb a szemem, mint a szám, még kérek, de anyám felvilágosít, hogy holnapra, péntek estére vendégeket várunk. A szél nélküli, különösen szépre sikerült darabokkal teli tálat gondosan elrejtja a szemünk elől az éléskamrában.

Jacob bácsi arca már az előszobában elkomorodik, mikor meghallja, hogy anya molett húga barátja, Harry, a monoklit viselő színész társaságában, sőt még Albert bácsi, apa másodfokú unokatestvére is

hivatalos mára. Attól tart, én pedig nagyon remélem, hogy Wagnernek ezúttal nem terem babér vacsora után.

Apa ájtatosabb, mint máskor, és úgy énekliz az imákat, mintha áriák volnának. Csendben a szilvatorára várok a terített ünnepi asztalnál. Ma hozzá se nyúlok a zöld köntösű pontyhoz, mert nénikém is érintetlenül hagyja a sajátját.

Anya elcsukló hangon kiabálva hív magához a konyhába. Mivel azonkívül, hogy viszolygok a halától, nem tettem semmi rosszat, odamegyek hozzá, és látom, hogy a könnyeivel küszködik a tortástál előtt. Nem hegy többé, csak egy domb, és anya engem gyanúsít, de tudom, ezúttal teljesen ártatlan vagyok. Csak hosszas esküdözés után hisz nekem. Apát is vallatóra fogja, aki semmiről sem tud, és ingerült lesz. Nagymamám minden gyanú felett áll. Vagyis Lena marad az egyedüli gyanúsított, ő pedig csak hétfő reggel jön legközelebb.

A kongó lépcsőházban felerősödve, éles veszedés hangjai szűrődnek be a lakásunkba a pincében lévő mosókonyhából, és én anélkül is tudom, miről van szó, hogy érteném a szavakat. Anyám sápadtan és üzötten, kisírt szemmel viharzik be a szobába, és elcsukló hangon hadarja: Lena lopta el a tortát, sőt, ami még ennél is rosszabb, Lena egy ideje dézsmálja az éléskamrát. De a legszörnyűbb az, hogy Lena szitkozódik és átkozódik, és azt mondja, hogy joga van hozzá; hogy kizsákmányoljuk, és túl keveset adunk neki enni; hogy a zsidók a 'Volksgemeinschaft'-ot fenyegetik, és ránk uszítja a 'Partei'-t, hogy egyszer s mindenkorra mőresre tanítson minket.

A torta, a konzerv, a kolbász és a sajt egyszerre mind nem számít. A düh félelembe csap át, és gondolataimban fáklyákkal és dorongokkal már meg is jelentek ajtónk előtt a barnaingesek. Szüleim tanácstalanul tárgyalnak egymással, barátaikkal és ismerőseikkel. Egész nap kattog a telefon tárcsája, anyám elfúló hangon beszél a kagylóba. Este becsönget felettünk lakó és oldalsó szomszédainkhoz.

Kimerült és izgatott, amikor elalvás előtt megcsókol. Parázsló kíváncsisággal merülök álomba, a vigasztaló párnacsücsökkel kezemben.

Reggel Lena mogorván, összeszorított szájjal süvít át a lakáson. Vadul zörög az edényekkel a konyhában, és levegőnek néz minket. Erősebben rúg bele a szék- és asztallábakba, mint én legelkesere-

dettebb dührohamomban valaha is mertem volna, és mikor a klopfolás tompa pufogásától visszhangzik az udvar, együtt érzek a szőnyegekkel.

Anya ebédet főz. Annyira kihevült az arca, mintha izzana a konyha, és minden egyes, a lakásból vagy kintről érkező dobbanásra vagy csattanásra összerándul.

Szóltanul segíték neki a terítésben, és amikor már a tálban gőzölög a leves, kiszól Lenának, hogy jöhet enni.

Anya vigyázva teszi be a konyhaajtót, és sorsára hagyja a levest szűrőcsővel Lenát, aki mereven a tányérjára szegezi tekintetét. Szóltanul kanalazzuk levestünket, és sejtelmem sincs, mit jelent a várakozó csönd.

Amikor megszólal a csengő, anya úgy ugrik fel, mintha puskából lőtték volna ki, a bejárati ajtóhoz szalad, és pár pillanattal később titokzatosan osonó, suttogó hölgyekkel tér vissza, mindig vidám, mollett, szőke felső szomszédunkkal, Frau Huberral az élen, a zöld dirndlben, melyből szinte kibuggyan telt keble az aranykeresztel.

A többiek fél lábbal még az előszobában állnak, amikor Frau Huber feltépi a konyha ajtaját. Lena pillantásra sem méltatja őt. Bal kezével úgy takarja

el tányérját, mintha rablóktól féltene. Jobb kezében kanál, egyenletes mozdulatokkal hatalmas falatokat lapátol be a szájába a savanyúkáposzta-, krumpli- és húshegyből.

Csak akkor néz fel megzavarodva, amikor felső szomszédunk és a többiek már a konyhában állnak. Mikor Frau Huber nevetve azt mondja: 'De Lena, én azt hittem, hogy téged itt éheztenek', Lena kezében megáll a kanál. Viharfelhők gyülekeznek az arcán, száját résnyre szorítja össze. Dünnyögve áll fel, az öklébe szorít egy villát, és mintha csak vasvilla volna, hangos csattanással vágja a savanyúkáposzta-kazalba. Fenyegetően néz szét maga körül, egy sor szitkot öklendez ránk, amit addig még sohasem hallottam, lekapja a fogasról barna kötényét, el se rakja nádkofferébe, és kiszorít bennünket a konyhaajtóból. Olyan erősen vágja be maga mögött a bejárati ajtót, hogy csak úgy döng. A kongó lépcsőházban visszhangzik szitkozódása: 'Juda verrecke!'

Sápadtan csoszognak ki a hölgyek, arcukról lefagyott a mosoly. Anyám elsuttogott köszönő szavai fennakadnak a levegőben.

HOLLANDBÓL FORDÍTOTTA:
BALOGH TAMÁS

Lesznai Anna: Életkép

A batvani Hatvany Lajos Múzeum tulajdona